

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

بررسیهایی در

آسیب شناسی اجتماعی ایران

فریبرز رئیس دانا

بررسی‌هایی در: آسیب‌شناسی اجتماعی ایران

مؤلف:

فریبرز رئیس‌دانا

پژوهشگر علوم اقتصادی و اجتماعی

تهران: ۱۳۸۰

رئیس دانا، فریبرز، ۱۳۲۳ -
بررسی‌هایی در آسیب‌شناسی اجتماعی ایران / مؤلف فریبرز رئیس دانا - تهران:
سازمان بهزیستی کشور، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۷۹
۳۲۶ ص: جدول.

ISBN 964-6518-31-1

۱۰۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
چاپ قبلی، دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۷۹ (۲۸۰ ص).
کتابنامه.

۱. انحراف اجتماعی - ایران، ۲. مسائل اجتماعی - ایران، ۳. فقر - ایران، ۴.
جامعه‌شناسی شهری - ایران - تهران - نمونه پژوهی، ۵. نوجوانان بزهکار - ایران.
الف. سازمان بهزیستی کشور، ب. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

۲۶۲/۱۰۹۵۵

HN / ۳۸۵/۲

۱۳۷۹

م ۷۹-۲۲۲۳۸

کتابخانه ملی ایران
محل نگهداری:

نام کتاب: بررسی‌هایی در آسیب‌شناسی اجتماعی ایران

مؤلف: دکتر فریبرز رئیس دانا

ویراستار: فریده همتی

طراح جلد: امیر ادهم

تنظیم و صفحه‌آرایی: محبوبه ولی‌الهی

ناظر چاپ: ابوالفضل نوروز

سال انتشار: ۱۳۸۰

نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: آبان تلفن: ۳۱۱۳۳۲۴

قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات سازمان بهزیستی کشور و دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نشانی: اوین، روبه روی دانشگاه شهید بهشتی - دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

صندوق پستی: ۱۵۴-۱۵۶۵۵

شابک: ۹۶۴-۶۵۱۸-۳۱-۱ ISBN: 964-6518-31-1

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
	پیشگفتار
	بررسی یکم: آشنایی مقدماتی
۳	تعاریف
۶	هنجار و انحراف
۱۱	عوامل و انگیزه‌ها
۱۵	فهرست منابع
	بررسی دوم: رشد شهری و آسیب‌های اجتماعی: سه مکان در تهران
	مقدمه
۱۷	محله خاک سفید تهرانپارس
۲۰	شناخت عمومی محدوده
۲۲	مختصات کالبدی محدوده
۲۴	وضعیت اقتصادی واحدهای مسکونی محدوده
۲۵	دوروند معکوس: تفکیک و تجمع قطعات
۲۶	ویژگی‌های جمعیتی
۲۷	وضعیت اقتصادی ساکنان
۲۸	ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی ساکنان
۳۰	بررسی ویژه غربتی‌ها و گروه‌های هم سرنوشت
۴۶	تشکیل الگوی سیستمی برنامه‌ریزی و بهینه‌سازی
۵۰	گزینه‌های پیشنهادی برنامه‌ریزی و بهینه‌سازی
۵۶	راه‌های کلی مداخله در بافت
۵۷	راهبردهای موثر در ارائه پیشنهادات
۶۸	میدان آزادی تهران و محدوده بلافاصل آن
۶۸	معرفی محدوده
۶۹	روند رشد و شکل‌گیری میدان آزادی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷۰	معرفی عناصر و کاربری های اصلی محدوده بلافصل میدان شناسایی خصوصیات اجتماعی جمعیت گذرا و مواردی از
۷۰	آسیب های اجتماعی میدان
۸۶	پیشنهادهای و ارائه راه حل ها
۹۰	میدان انقلاب تهران و حوزه نفوذ آن
۹۰	معرفی محدوده
۹۱	عملکردهای اصلی میدان به واسطه وجود کاربری های پیرامون
۹۳	وضعیت اجتماعی و مواردی از آسیب های اجتماعی
۹۶	پیشنهادهای و راه حل ها
۹۹	فهرست منابع
بررسی سوم: ساختار فقر و بی عدالتی و بزهکاری کودکان و نوجوانان در ایران	
۱۰۱	مقدمه
۱۰۲	مفهوم و زمینه
۱۰۲	مفاهیم و روش شناسی
۱۰۲	سابقه بررسی در ایران
۱۱۱	فقر شهری و جمعیت نگاری آن؛ در ارتباط با میزان بزه کودکان و نوجوانان فقر اقتصادی و سازکارهایی که بزهکاری کودکان و نوجوانان
۱۱۶	را موجب می شوند: با توجه به ایران
۱۲۲	خلاصه و نتیجه گیری و پیشنهاد
پیوست بررسی سوم: شاهکارهای جوانی با مرکب های بی مهار	
۱۲۴	فهرست منابع
۱۳۱	بررسی چهارم: جنایتکارانی که در زیر عدسی قرار دارند
۱۳۳	مقدمه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳۸	قانون شکنی جمعی و خشونت توده ها
۱۴۵	جامعه بهنجار، جامعه نابهنجار
۱۵۱	روسیان سیه روز و جنایت پیشگان محترم
۱۵۶	فهرست منابع
بررسی پنجم: خودکشی: بخشی در ریشه های آسیب شناسی	
۱۵۸	خودکشی نمادین و خودکشی رهایی بخش در تاریخ کهن
۱۶۱	دورکهایم و جامعه صنعتی
۱۷۱	دیدگاه مارکسیستی
۱۷۲	فشارهای اجتماعی
۱۷۵	طبقه بندی
۱۷۷	ناسازگاری
۱۸۶	سخن آخر
۱۹۰	فهرست منابع
بررسی ششم: انگیزه ها و آثار چند شغلی بودن کارکنان بخش آموزشی ایران	
(بررسی موردی)	
۱۹۲	مقدمه
۱۹۵	طرح مسئله
۱۹۵	طرح کلی مسئله و روش
۱۹۷	هدف بررسی و دامنه آن
۱۹۹	جوانب و پیش فرض های بررسی
۲۰۴	پرسشنامه و نتایج آماری اساسی آنها
۲۰۹	اطلاعات پایه ای
۲۱۹	برخی از نتایج بررسی اقتصادی
۲۲۵	ارزیابی چندالگوی مربوط به عرضه نیروی کار

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۲۴۸

فهرست منابع

بررسی هفتم: خودروها و آدم‌ها

۲۴۹

سفر

۲۵۹

زندگی تصادفی رانندگان

۲۶۲

سوانح و ریشه‌ها

۲۶۶

وضع زندگی اقتصادی - اجتماعی رانندگان و تصادفات جاده‌ای

۲۷۰

تصادف‌ها و نوع وسایط نقلیه

۲۷۵

کشتگان حوادث: وظیفه شناخت و علل مرگ نخستین

۲۸۲

فهرست منابع

بررسی هشتم: سالمندان زمین‌گیر و ازکار افتاده

۲۸۴

مسائل مادی و روحی نگهداری ازکار افتادگان در خانواده

۳۰۷

فقر تأمین اجتماعی و فشار بر بنیه مستمری بگیران

۳۰۹

فهرست منابع

بررسی نهم: تبعیض در اشتغال و پاداش کار زنان

۳۰۹

فعالیت صنعتی، تضییع حقوق زنان و برخی نادرستی‌های اقتصاد متعارف

۳۱۲

نظریه نوکلاسیکی علیه زنان

۳۱۳

نظریه جنسیتی و تبعیض

۳۱۵

اشتغال زنان در ایران

۳۲۲

ترکیب اشتغال صنعتی و تبعیض

۳۲۵

فهرست منابع

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲. روند گزینه‌یابی در چارچوب طرح راهبردی جامع خاک سفید
تهرانپارس ۴۹
- نمودار ۱-۶. رده‌بندی موارد مورد مطالعه ۲۰۹
- نمودار ۲-۶. متوسط ساعات کار ناموظف هفتگی آموزگاران زن در کل نمونه‌ها ۲۱۶
- نمودار ۳-۶. متوسط ساعات کار ناموظف هفتگی دبیران زن در کل نمونه‌ها ۲۱۷
- نمودار ۴-۶. متوسط ساعات کار ناموظف هفتگی آموزگاران مرد در کل نمونه‌ها ۲۱۸
- نمودار ۵-۶. متوسط ساعات کار ناموظف هفتگی دبیران مورد در کل نمونه‌ها ۲۱۸
- نمودار ۶-۶. متوسط ساعات کار ناموظف هفتگی دبیران مرد در کل نمونه‌ها ۲۳۰
- نمودار ۷-۶. ساعات کار هفتگی و درآمد روزانه نیروی کار ۲۳۲
- نمودار ۸-۶. چرخش در منحنی عرضه جمعیتی نیروی کار ۲۳۵
- نمودار ۹-۶. رابطه بین عرضه نیروی کار و سطح دستمزد پولی در یک رشته فعالیت
مشخص ۲۴۵
- نمودار ۱۰-۶. رابطه بین کل ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت (دبیران
مرد، موظف و ناموظف در کل نمونه‌ها) ۲۴۵
- نمودار ۱۱-۶. رابطه کل ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت (دبیران مرد،
موظف و ناموظف، تهران و کرج) ۲۴۵
- نمودار ۱۲-۶. رابطه بین ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت (آموزگاران،
زن، موظف و ناموظف، در کل نمونه‌ها) ۲۴۶
- نمودار ۱۳-۶. رابطه بین کل ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت
(آموزگاران، مرد، موظف و ناموظف، در کل نمونه‌ها) ۲۴۶
- نمودار ۱۴-۶. رابطه بین کل ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت
(آموزگاران زن، موظف و ناموظف، تهران و کرج) ۲۴۷
- نمودار ۱۵-۶. رابطه بین کل ساعات کار هفتگی و متوسط ساعت (دبیران زن، موظف و
ناموظف، کل نمونه‌ها) ۲۴۷
- نمودار ۱۶-۶. رابطه بین کل ساعات کار هفتگی و متوسط دستمزد هر ساعت (استادان
مرد، موظف و ناموظف، کل نمونه‌ها) ۲۴۸
- نمودار ۱-۷. علت‌های ریشه‌ای ایجاد سوانح ۲۷۰

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲. معرفی گزینه‌های پنجگانه مورد بررسی براساس عناصر هریک از آنها ۵۲
- جدول ۱-۶. چند برآورد فرضی درآمد خانوار در گروه‌های درآمدی و فرهنگی متفاوت:
وقتی زنان کار می‌کنند و وقتی کار نمی‌کنند ۲۰۲
- جدول ۲-۶. توزیع درصدی کارکنان آموزشی بر حسب کار موظف تدریس اضافی و سایر مشاغل ۲۱۱
- جدول ۳-۶. توزیع ساعات کار اضافی کارکنان آموزشی بر حسب انواع کارها ۲۱۳
- جدول ۴-۶. میانگین ساعت‌های کار در هفته برای کارکنان آموزشی ۲۱۵
- جدول ۵-۶. دریافتی متوسط ماهانه کارکنان آموزشی در شهرهای بزرگ مورد
بررسی ۲۲۱
- جدول ۶-۶. آمار شمار محصلان و کارکنان آموزشی و دفتری ۲۲۲
- جدول ۷-۶. رابطه فرضی درآمد، اوقات فراغت و ساعت‌های کار ۲۲۶
- جدول ۸-۶. مقایسه امکانات موجود در هر مکان فرضی ۲۳۸
- جدول ۱-۷. آمار درآمد و شمار گردشگران در سال‌های مختلف ۲۵۱
- جدول ۲-۷. تعداد مسافران بین شهری در سال‌های مختلف ۲۵۴
- جدول ۳-۷. مشخصات پایه‌ای جاده‌های کشور ۲۶۳
- جدول ۱-۸. مقایسه سرانه مستمری بازنشستگی قیمت‌های جاری و ثابت (بر پایه سال
۱۳۶۰) در سال‌های مختلف ۳۰۳
- جدول ۲-۸. آمار فعالیت سازمان بهزیستی کشور سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۷۳ ۳۰۵
- جدول ۱-۹. تصویر آماری کلان مقیاس اشتغال کل و اشتغال زنان ۳۱۷
- جدول ۲-۹. شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر بر حسب گروه‌های عمده شغلی مرد و زن در
نقاط شهری و روستایی، آبان ۱۳۷۵ ۳۱۸
- جدول ۳-۹. طبقه‌بندی مستمری‌بگیران سازمان تأمین اجتماعی ۱۳۷۵ ۳۲۰
- جدول ۴-۹. متوسط تعداد مزد و حقوق‌بگیران و کارکنان بدون مزد و حقوق کارگاه‌های
صنعتی بر حسب جنس و طبقات کارکن سال ۱۳۷۳ ۳۲۳
- جدول ۵-۹. جبران خدمات مزد و حقوق بگیران کارگاه‌های صنعتی بر حسب جنس و
طبقات کارکن سال ۱۳۷۳ ۳۲۴

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی در گوشه و کنار شهر تهران - و در بحث ما، سه مکان خاکسفید، میدان آزادی و میدان انقلاب - معلول «ساختار اجتماعی - اقتصادی جامعه» است که تمایل دارد نابسامانی‌های خود را متوجه مناطق متراکم و دارای رشد ناقص و ناموزون کند. کلان شهر بودن تهران و این که این شهر در حدود ۶/۷ میلیون نفر جمعیت اصلی و ۱۱ میلیون نفر جمعیت شهرنشین وابسته دارد، زمینه‌ساز شکل‌گیری نابسامانی ساختاری شده است. این آسیب‌ها در فضاهای مستعد شهری امکان بروز و ظهور بیشتری می‌یابند، زیرا ساختار فضایی می‌تواند به عنوان عامل بازدارنده یا تقویت‌کننده در بروز و رشد رفتارهای نابهنجار اجتماعی تأثیر بگذارد. مکان‌های پر تجمع شهری، میدان‌های بزرگ، پایانه‌ها، محله‌های مسکونی با ساکنانی که تحرک جغرافیایی بیشتری دارند، مناطق حاشیه‌ای شهر و فضاهایی از این دست، شرایط مساعدتری را برای بروز رفتارهای نابهنجار ایجاد می‌کنند. انواع نابهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی در این مکان‌های معین شهری لانه کرده و بسرعت یا شتابان - و به ندرت با کندی تدریجی - چهره عریان و زشت خود را نمایان می‌کنند.

مفاسد اجتماعی فرصت طلبند و اقشار اجتماعی لُمین، مهاجران بیکار،